

Zpráva o korespondenci v pozůstalosti Pavla Bořkovec

Viktor Hruška

Desátého června roku 2014 by své stodvacáté narozeniny oslavil známý skladatel, člen skupiny Mánesa a významný profesor Akademie múzických umění v Praze, Pavel Bořkovec (1894–1972). Cílem následujících řádků je přiblížit stav pramenů ze skladatelovy korespondence.

K nedožitým stým narozeninám vyšla monografie Aleny Burešové nesoucí skladatelovo jméno^{1,2}, v níž je shrnuta dosavadní literatura, která se během uplynulých dvaceti let o žádný významný přírůstek nerozhojnila. Bořkovcovou rodinou mi byla dána do dočasného opatrování skladatelova dochovaná korespondence. V tuto chvíli vrcholí proces její předběžné katalogizace a pořízení jejích scanů, do budoucna bude uložena v Českém muzeu hudby.

Přirozenou otázkou do jaké míry je korespondence úplná samozřejmě nelze s pevnou jistotou zodpovědět. Bezpečně lze uvést, že dochovaná korespondence je obsáhlá a není opomenuta žádná z významných osobností, se kterými si Pavel Bořkovec dopisoval. Příkladně je tak poskytnut velmi dobrý obraz skladatelových korespondenčních kontaktů a jejich průběhu. V jednotlivostech samozřejmě o úplnosti hovořit nelze: často pochopitelně chybí různé „druhé poloviny“ dopisních konverzací, a to jak ze strany korespondenta, tak Pavla Bořkovec.

Korespondence, resp. její různě obsáhlé části, existuje ve třech podobách. Základ tvoří samotné dochované rukopisy a původní strojopisy v celkovém počtu výrazně přesahujícím tisíc dokumentů. První zpracování korespondence uskutečnil skladatelův syn, Aleš Bořkovec. Existuje tedy přinejmenším její orientační soupis, významná část je na stroji přepsána a uspořádána podle skupin korespondentů (rodina, žáci, skladatelé atd.) – to je druhá podoba.

Třetí, nejméně úplnou podobou korespondence jsou zapsané vzpomínky Aleše Bořkovec, jimž je vybraná korespondence páteří, kterou navíc skladatelův syn obohatil o příhody a drobná pojednání z různých období a aspektů skladatelova života. Dva sešity vzpomínek a zpracované korespondence představují velmi cenný zdroj informací. Obsah i značná

¹ Shrnující medailon ke čtyřicátému výročí skladatelova úmrtí vyšel v nedávné době: HAAS, Petr. Pavel Bořkovec between Constructivism and Lyricism. *Czech Music* [online]. 2012, issue 2, s. 31–39 [cit. 2014-09-25].

² Burešová, Alena. *Pavel Bořkovec: vydáno k 100. výročí narození Pavla Bořkovec*. Olomouc: Votobia, 1994.

podobnost některých vět svědčí o tom, že Alena Burešová měla během práce na své monografii alespoň část těchto materiálů k dispozici. Oba sešity jsou nicméně datovány až rokem 2006 a lze se tedy domnívat, že Aleš Bořkovec během dvanácti let mezi publikací monografie (1994) a ukončením vlastních prací jejich obsah ještě rozšířil.

Oba sešity jsou tvořeny tištěnými stranami formátu A4 v kroužkové vazbě, existuje i jejich elektronická verze. Nesou společný název *Vzpomínky na otce Pavla Bořkovce a rodinu* s podtituly *Rodinné vzpomínky* (198 stran) a *Korespondence* (329 stran).

Rodinné vzpomínky tvoří přepisy dochované korespondence mezi členy rodiny dokreslované odstavci líčící rodinné zvyklosti, rysy a příhody, jejichž autorem je sám Aleš Bořkovec. Vykresluje v nich realisticky (tzn. nikoli nekriticky) otcovu osobnost a vztahy k příbuzným, přátelům a spolupracovníkům. Bohužel, předem se s pochopitelnými argumenty zříká bližšího komentáře vlastní skladatelovy kompoziční práce: „*Moje vzpomínky se týkají všech možných stránek otcova života kromě jediné pro něho skutečně důležité – jeho hudby. Nejednou nám opakoval, že osobní život umělce není důležitý a že jediné, na čem záleží, je jeho dílo. [...] vzpomínky na jeho osobu a život mohou mít smysl přesto, že je to v rozporu s jeho vlastním, výslovně vyjadřovaným stanoviskem, a že o jeho hudbě jako naprostý laik nemohu říci vůbec nic.*“³

Celý tento pramen, přesahující svým rozsahem pět stovek tištěných stran s plně využitou plochou, svědčí zejména o velké pili skladatelova syna. Pouze pro technicko-formální úplnost uvedme, že zejména kapitoly *Rodinných vzpomínek* jsou místy hůře srozumitelné. Vzhledem k tomu, že zmíněné odstavce jsou dílem vzpomínajícího osmdesátníka a historická korespondence skladatelových rodičů apod., která tvoří určitou pramennou páteř, se často nacházela ve špatném stavu, je mírně zhoršená srozumitelnost zcela pochopitelná a budiž řečeno, že nikdy nezastírá hlavní informace dané kapitoly.

Nejstarší dochovaná a přepsaná⁴ rodinná památka pochází z roku 1593. Jedná se o dopis purkmistrovi a radě města Hradiště hory Tábor, jehož původcem je Jiřík Bořkovec ze Křtěnovic. Druhá starší písemnost je zápis o zakoupení dvora v Čečkově komponistovým jmenovcem, Pavlem Bořkovcem ze Křtěnovic, roku 1642. Jedná se o skladatelova nejstaršího doloženého předka v přímé linii a své křestní jméno nesl pozdější profesor HAMU právě podle něj.⁵

Přepis rodinné korespondence dále pokračuje několika dopisy z pozůstalosti skladatelova otce, prezidenta České inženýrské komory Bohumila Bořkovce (1863–1935). Jeho korespondence, i několik dalších textů pocházejících ze starší větve rodu Bořkovců, většinou vykazuje velmi formální sloh – ačkoli se nejedná o pracovní tematiku –, který

³ První věty první kapitoly (*Poznámka úvodem*) sešitu *Rodinné vzpomínky*.

⁴ Originál je dle Aleše Bořkovce uložen v archivu Národního muzea (*Rodinné vzpomínky*, s. 24).

⁵ Blíže pro účely tohoto textu neověřeno. Tento genealogický fakt je přejat od Aleše Bořkovce (*Rodinné vzpomínky*, s. 23).

do osobnějšího tónu často nepřechází ani tehdy, je-li již větám společenské konvence učiněno zadost. Dále je přepsáno několik listů pocházejících z rodiny Hozákových (rodné příjmení skladatelovy matky).

Jako první skladatelovy dopisy mířící mimo rodinu zařadil Aleš Bořkovec korespondenci s Miladou „Lalou“ Wachsmannovou (1895–1996), sestřenicí Jiřího Voskovce, skladatelovou láskou z mládí. Následují dopisy z období služby na frontě, dopisy se známým ze skautských dob a pozdějším odbojářem Vladimírem Kloudou, skladatelovým bratrancem Václavem Půlpánem, a pak již následuje korespondence s Olgou rozenou Zárubovou-Pfermannovou (1903–1976), skladatelovou ženou, a dopisy z její větve rodu.

V chronologickém sledu dostávají své místo vzpomínky na druhou světovou válku, kontakty s ilegality i na dobu „mezi květnem a únorem“, která pro osobnost Bořkovcova morálního profilu vykoupení z válečných útrap vlastně nepřinášela.

Pro další, zejména interdisciplinární bádání je velmi významná transkribovaná korespondence i vzpomínky Aleše Bořkovce na čtveřici literátů Otokar Fischer, Vladislav Vančura, Jaroslav Seifert a František Kubka. S Kubkou se pojí Bořkovcova operní tvorba (*Paleček*), podobně o hudebně-dramatické spolupráci, nakonec nikdy neuskutečněné, uvažoval s Vančurou (*Hrdelní pře anebo Příslaví*). Bořkovec se Seifertem zastávali svého času kulturní patronát na Benešovsku.

Tématu víry a uvědomělé konverze Pavla Bořkovce ke katolické církvi, ke které přistoupil v poválečných letech, věnuje ve své monografii Alena Burešová až překvapivě málo místa, vezmeme-li v úvahu duchovní tematiku některých jeho skladeb pozdějšího období (např. *Silentium turbatum*). Ačkoli je posláním tohoto krátkého textu zejména zhodnocení stavu pramenů a literatury, bude zde právě pro zmíněný handicap dopřán prostor širšímu citátu ze vzpomínek Aleše Bořkovce: „*Tato doba (padesátá léta) znamenala pro otce i nejdramatičtější vývoj jeho vnitřního života. [...] Jeho konverze se pomalu připravovala kolem osmačtyřicátého roku. Tváří v tvář tak odlehlému novému světu začínal si uvědomovat ‚horizont přirozeného světa‘, do kterého se člověk rodí, a hledat jistotu v tom, čemu sám říkal ‚přirozený řád‘, který stále více nacházel u katolických spisovatelů. Bohatou studnicí katolické (přímo teologické) literatury mu byl jeho nejmilejší [sic!] žák Petr Eben.*“⁶

Logicky následuje přepsaná korespondence doplněná vzpomínkami na významné osoby střešovické farnosti: faráře Arnošta Vovsa a Josefa Vašicu. Pozornost poutá zejména druhý ze jmen: Josef Vašica (1884–1968), významný slavista, profesor na teologické fakultě, po jejímž zrušení vypomáhal ve střešovické farnosti jako kaplan. Právě u něj byl Pavel Bořkovec na generální zpovědi na svatodušní svátky roku 1953.⁷ Třetí vzpomínanou osobností střešovické farnosti je spisovatel a překladatel Albert Vyskočil.

⁶ *Rodinné vzpomínky*, s. 181.

⁷ Viz *Rodinné vzpomínky*, s. 185.

Závěr sešitu *Rodinné vzpomínky* se věnuje jednak vzpomínkám na poslední roky a týdny života Pavla Bořkovce a stručně shrnuje osudy skladatelových dětí: Hany, Dany a Aleše.

Rovněž druhý ze sešitů, *Korespondence*, není tvořen pouze přepsanými dopisy. Aleš Bořkovec na každého z korespondentů alespoň několika řádkami (často však také několika odstavci) zavzpomíná, aby dokreslil obraz, který korespondence sama o sobě přináší. Krom toho sem zařazuje také několik samostatnějších kapitol (*Otec o Janáčkoví, Hudební skupina Mánesa, Žáci Pavla Bořkovce o svém učiteli*). Bližší rozbor této „profesní“ části korespondence přesahuje rozsahové možnosti tohoto textu. Rozsáhlou korespondenci vedl Pavel Bořkovec například s Václavem Talichem, Rudolfem Firkušným, Pavlem Blatným, Alexandrem Waulinem, Janem Ducháněm a dalšími.

Za připomenutí stojí také existence několika cizojazyčných dopisů s interprety na západ od našich hranic.

Na závěr patří poděkování mým kolegům Vítu Havlíčkovi a zejména Petru Zvěřinovi za spolupráci při katalogizaci korespondence. V neposlední řadě bych rád připomenul obětavé úsilí a péči o otcovu památku, jíž vynaložil Aleš Bořkovec, který nás na jaře roku 2014 opustil.

Prameny a bibliografie

Dochovaná korespondence z pozůstalosti Pavla Bořkovce.

BOŘKOVEC, Aleš. *Vzpomínky na otce Pavla Bořkovce a rodinu: Rodinné vzpomínky a Korespondence*. Praha: nevydáno, 2006

BUREŠOVÁ, Alena. *Pavel Bořkovec: vydáno k 100. výročí narození Pavla Bořkovce*. Olomouc: Votobia, 1994, 227 p. ISBN 80-858-8536-0.

HAAS, Petr. Pavel Bořkovec between Constructivism and Lyricism. *Czech Music* [online]. 2012, issue 2, s. 31–39 [cit. 2014-09-25].

Abecední seznam osobností, se kterými je v Bořkovcově pozůstalosti dochována korespondence

Hvězdičkou jsou označeny osobnosti, s nimiž je dochována korespondence pouze velmi krátká a formální (přání do nového roku, k narozeninám; nejrůznější drobná organizační sdělení apod.). Následující seznam neobsahuje dopisy s rodinnými příslušníky a s Miladou Wachsmannovou.

Ančerl, Karel	Hanuš, Jan	Novák, Karel *
Bachtík, Josef	Hanuš, Stanislav *	Novák, Stanislav
Bartoš, František	Helfert, Vladimír *	Otava, Zdeněk
Baxantová, Táňa *	Heran, Bohuš *	Picha, František
Bedřich, Jan	Hlobil, Emil	Plischke, Ota
Beran, Josef (kardinál)*	Hoffmeister, Karel	Plzeňský
Bertlová, L. *	Holzknacht, Václav	Pohl, Miloš
Blatný, Pavel	Hradecký, Emil	Seifert, Jaroslav
Bloch, Henryk *	Hruška, Jaromír	Schwarz, F.
Bulín, Jiří	Janeček, Karel	Slavický, Klement
Cokel Bergs	Ježek, Jaroslav	Sluka, Luboš
Černušák, Gracian	Jiráček, Václav	Smetáček, Václav
Černý, L.	Jiráček, Karel Boleslav	Suk, Josef
Černý, Ladislav	Kabeláč, Miloslav	Svěcený, Ladislav *
Daniel, František	Kadlec, Jaroslav *	Šourek, Otakar
Dobiáš, Václav *	Kaplický, Josef	Šrom, Karel
Dostál, Jiří	Klusák, Jan	Štěpán, Václav
Drejsl, Radim	Krejčí, Iša	Talich, Václav
Ducháň, Jan	Krombholz, Jaroslav	Tichý, Otto Albert
Eben, Petr	Kříčka, Jaroslav	Trojan, Václav
Eliška, Radomil	Kubka, František	Tugendlieb, Vítězslav
Eschler, Paul	Kurz, Vilém	Vančura, Vladislav
Firkušný, Rudolf	Lada, Otakar *	Vaněk, Mojmír
Fischer, Otokar	Lejeune	Vašica, Josef
Fitteberg, Grzegorz *	Maklakiewicz, Jan	Vogel, Jaroslav
Foerster, Josef Bohuslav	Martinů, Bohuslav	Voves, Arnošt
Forrain, Olga	Masaryková, Herberta *	Vycpálek, Ladislav
Foustková, Zdenka	Matoušová, Helena	Vyskočil, Albert
Glykner, Václav *	Medek, Ivan	Waulin, Alexander
Gregor, Čestmír	Mikota, Václav	Whitman, F. G.
Grünfeldová, Erna	Nebuška, Otakar	Závada, Vilém *
Hába, Alois	Novák, Jan	